

ЗМІСТ, ВИДИ ТА ЧИННИКИ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ ОСОБИСТОСТІ

В статті автором на основі вивчення наукової літератури розкрито сутність девіантної поведінки особистості, з'ясовано ознаки, види та етапи розвитку девіацій, а також виокремлено чинники та причини виникнення девіантної поведінки. Проаналізовано роль сім'ї в плані успішної соціалізації та викорінення девіацій в поведінці дитини.

Ключові слова: девіантна поведінка, девіації, педагогічна взаємодія, особистість.

Постановка проблеми в загальному вигляді... Одним із пріоритетних завдань професійної підготовки майбутніх учителів є формування особистості з високим рівнем готовності до педагогічної взаємодії з учнями. Відомий педагог Ш.О.Амонашвілі, характеризуючи взаємодію педагогів із дітьми, називає її „підвалиною, на якій тримається вся діяльність школи”. Він переконаний, що вміння будувати навчально-виховний процес у формі творчого діалогу дасть можливість дитині „пізнати істину у спільній діяльності з учителем”, а вчителю – „прожити своє втрачене дитинство зі своїми дітлаками” [1, 62].

Педагогічна взаємодія в сучасних умовах розбудови національної системи освіти ускладнюється непоодинокими проявами девіантної поведінки учнів та зумовлює необхідність усвідомлення вчителем її сутності, видів, чинників, шляхів профілактики і корекції.

Актуальність проблеми девіантної поведінки вихованців загальноосвітніх закладів обумовлена соціальними, економічними, політичними потрясіннями кінця ХХ – початку ХХІ ст. Дана проблема знижує ефективність навчально-виховного процесу, наносить реальну моральну та матеріальну шкоду як самим суб'єктам девіантної поведінки, так і людям, що їх оточують.

Важливим підґрунтям у розв'язанні окресленої наукової проблеми є теорія і практика, накопичена в галузі педагогіки, психології, соціології девіантної поведінки, конфліктології, соціології особистості тощо.

Аналіз досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми... Різні аспекти проблеми людської поведінки, котра не відповідає загальноприйнятим, чи офіційно усталеним нормам, розглядалися в літературі, мистецтві, релігії, науці тощо. Так, соціальні аспекти девіантної поведінки досліджували Н.А.Андреев, В.С.Афанасьев, М.І.Бобнева, Я.І.Гілінський, В.М.Кудрявцева та ін.; психологічні складові цього явища обґрунтовувалися в працях І.П.Башкатова, О.І.Бондарчук, Б.С.Братуся, М.І.Буянова, Л.С.Виготського, О.В.Змановської, К.Леонгарда, Н.Ю.Максимової, Д.І.Фельдштейна та ін; педагогічні аспекти знайшли відображення в працях А.О.Дробинської, І.В.Козубовської, В.В.Овчаренка, В.М.Оржеховської, І.П.Підласого, М.М.Фіцули та ін.

В сучасній вітчизняній і зарубіжній науковій літературі немає єдиної точки зору щодо визначення поняття девіантної поведінки та її причин. Різноманітні аспекти девіацій (відхилень) вивчаються педагогами, психологами, медиками, соціологами, соціальними працівниками тощо.

Формулювання цілей статті... Метою статті є на основі вивчення різнопланових досліджень науковців розкрити сутність, зміст і види девіантної поведінки та з'ясувати чинники, що її зумовлюють.

Виклад основного матеріалу... Під девіантною (від лат. deviatio – відхилення) поведінкою в соціології розуміють дії та вчинки людей, соціальних груп, що суперечать соціальним нормам чи визнаним шаблонам і стандартам поведінки [6, 109]. Сутність девіантної поведінки полягає в недотриманні вимог соціальної норми, у виборі іншого, ніж вона прописує, варіанту поведінки в тій чи іншій ситуації, що призводить до порушення ступеня взаємодії особистості й суспільства, соціальної групи й суспільства, особистості й групи.

Слід зазначити, що відхилення від норми (права, культури, моралі, спілкування тощо) у поведінці можуть трактуватися як позитивні, так і негативні.

Позитивні девіації характеризують нестандартну особистість, для якої характерними є оригінальні, творчі ідеї, що мають суспільну значущість, загалом свідчать про успішний процес соціалізації та відіграють позитивну роль у прогресивному розвитку суспільства [3; 4; 6].

Негативні девіації поведінки пов'язані з тим, що особистість не засвоює позитивного соціального досвіду, не може адаптуватися до моральних цінностей і норм поведінки, які відповідають вимогам суспільства, хоча й може досить добре знати ці норми. У цьому випадку

процес соціалізації особистості є порушеним, що проявляється у незбалансованих психічних процесах, неадаптованості, порушенні процесу самоактуалізації або у вигляді уникання морального й естетичного контролю за власною поведінкою [2-6].

О.В.Змановська виділяє такі характерні ознаки девіантної поведінки:

- багаторазові, тривалі порушення не будь-яких, а найважливіших норм для певного суспільства на цей час;
- поведінка зумовлена загальною спрямованістю особистості, а не є наслідком кризової, нестандартної ситуації;
- поведінка супроводжується різноманітними проявами соціальної дезадаптації, викликає негативну оцінку з боку інших людей;
- поведінка не ототожнюється з психічними захворюваннями чи патопсихологічними станами, хоча за певних умов може набувати патологічних форм (алкоголізм, наркоманія тощо);
- результатом поведінки є заподіяння реальної шкоди самій особистості чи оточуючим;
- має виразну індивідуальну, вікову та статеву своєрідність. Так, не можна назвати девіантною поведінкою вживання нецензурних слів трьохрічною дитиною [4].

В основі девіацій часто-густо лежить конфлікт цінностей, інтересів, розходження потреб, деформація способів їх задоволення, помилки у вихованні, негативний життєвий досвід, емоційні проблеми, неадекватність самооцінки і рівня домагань, слабкий розвиток рефлексії, низький рівень адаптивних можливостей, викривлення в когнітивній сфері тощо.

Залежно від норми, яка порушується і з якою співставляються особливості поведінки та її негативні наслідки, виокремлюють такі види девіантної поведінки:

- антисоціальну – суперечить соціальним і правовим нормам, загрожує соціальному порядку і благополуччю оточуючих. Поділяється на делінквентну – дрібні правопорушення без притягнення до відповідальності (бешкетування, хуліганство, графіті та ін.) і кримінальну (злочинну) – вчинки, що суперечать нормам права і нормам кримінального законодавства;
- асоціальну (аморальну) – є формою дезорганізації індивіда в соціальній групі або в суспільстві, де виявляється невідповідність соціальним очікуванням і, насамперед, моральним вимогам суспільства. Це сукупність вчинків, що характеризуються негативним ставленням індивіда до етики і моралі, до загальнолюдських цінностей, зокрема, до дисциплінованості, почуття обов'язку, поваги до оточуючих, ввічливості, чесності, порушення яких передбачає громадський осуд (статева розбещеність, зваблення, ексгібіціонізм, азартні ігри на гроші, втеча з дому, шкільні прогули, брехня, утриманство, вживання нецензурних слів, бродяжництво, проституція та ін.);
- аутодеструктивну – поведінка, що відхиляється від медичних або психологічних норм, загрожуючи цілісності і розвитку особистості (суїцид, віктимна поведінка, релігійні культи деструктивної спрямованості, алкоголізм).

Поведінку особистості, обтяжену хімічною залежністю через вживання певних речовин (алкоголь, паління, наркотики тощо) позначають терміном „адиктивна поведінка” (від англ. addiction – схильність, згубна звичка). Слід зазначити, що об'єктами залежності можуть бути не лише психоактивні речовини, але й їжа, ігри, секс, релігія і релігійні культи тощо. Відповідно адиктивна поведінка може виявлятися у переїданні, голодуванні, відмові від їжі, гемблінгу (ігрової залежності), релігійному фанатизмі та ін.

Суїцидальна поведінка (від лат. sui – само, caedere – вбивати), тобто самогубство або його спроба, спрямована на виведення особистості з кризової ситуації, усвідомлення перебування в якій є для неї нестерпним і з якої вона не бачить іншого виходу.

Наближеним до цього виду аутодеструктивної поведінки є віктимна поведінка (від англ. victim – жертва) – активність особистості, за якої вона певним чином сприяє скоєнню злочину проти неї, свідомо чи підсвідомо нехтуючи запобіжними заходами, обираючи спосіб життя, який привертає до неї увагу агресивних осіб, злочинців тощо.

Науковці розрізняють декілька етапів розвитку девіантної поведінки.

На першому, ситуативному, етапі, виявляються лише окремі симптоми відхилень від норм, зокрема, неслухняність, невиконання окремих соціальних вимог з боку сім'ї та інших соціальних спільнот. За умов зміни виховних впливів, типу взаємодії та форм соціального контролю особистість може виправитися. Якщо це не вдається, девіантна поведінка закріплюється.

Другий етап – стійких порушень – характеризується стійкими порушеннями соціальних та моральних норм, вимог та першими проявами делінквентної поведінки, що поступово наближається до межі правопорушень. На цьому етапі особистість може не схвалювати власну поведінку, вважати, що вона не відповідає її власним цінностям і настановам.

На третьому етапі девіантна поведінка наближається до кримінальної (крадіжки, насилля, проституція тощо). Особистість може сприймати свою поведінку як нормальну, таку, що відповідає її власним нормам і цінностям.

Четвертий етап – кримінальний – пов'язаний з багаторазовими проявами стійкої, соціально небезпечної поведінки, входження до груп з яскраво вираженим характером асоціальної і антисоціальної спрямованості.

П'ятий етап – деструктивний – характеризується особливо небезпечною девіантною поведінкою, важкими соціальними відхиленнями, стабільним відчуженням особистості від суспільства, його норм і цінностей.

Різноманітність концепцій причин протиправної поведінки можна звести до двох основних напрямів – біосоціального і соціологічного.

Вченими виокремлюється декілька основних теоретичних підходів до пояснення причин девіантної поведінки особистості. Загалом, спираючись на біологічний, психоаналітичний, біхевіористичний, когнітивний, гуманістичний підходи, можна виокремити такі групи чинників, що зумовлюють девіантну поведінку особистості:

- соціальні – визначаються несприятливими соціальними, економічними, політичними та іншими умовами існування суспільства;
- соціально-психологічні – пов'язані з несприятливими особливостями взаємодії особистості зі своїм найближчим оточенням, з негативним впливом останнього на розвиток особистості;
- педагогічні – виявляються в недоліках сімейного та шкільного виховання;
- індивідуально-психологічні – пов'язані з наявністю певних характеристик індивіда, що ускладнюють процес його соціалізації.

Аналізуючи соціальні чинники девіантної поведінки, варто звернути увагу на соціальні, політичні, економічні проблеми, суспільну мораль та моральні цінності, що притаманні суспільству в перехідний, кризовий період.

Так, невизначеність, тривога людей, їх невпевненість у майбутньому спричинені несприятливим соціально-економічним становищем в Україні, в тому числі невисоким рівнем матеріальної забезпеченості та соціальної захищеності широких верств населення. Такий стан посилюється через соціальну політику, що здійснюється державою, коли зразки сваволі та насилля демонструє сама влада відносно до своїх громадян. При цьому може виникнути так званий феномен „порівняльної деривації” як наслідок розшарування суспільства, наявності привілеїв у невеликій кількості людей, які до того ж не завжди підтверджуються їх особистісними і професійними якостями.

До цього слід додати комерціалізацію сфери освіти, охорони здоров'я, дозвілля тощо, скорочення мережі культурних та спортивних закладів, практичну відсутність безкоштовних центрів дозвілля, коли багатьом людям, зокрема школярам, підліткам практично „немає куди себе подіти” у вільний час.

До соціальних чинників девіантної поведінки слід також віднести стан аномії (падіння моральності), властивий кризовому суспільству, відмову від попередніх ідеалів і несформованість нових, „подвійну мораль”, протилежність декларованих та реальних цінностей й ідеалів. Особистість усвідомлює і переживає сильні негативні емоції через прірву між офіційними культурними цінностями і неможливістю їх досягнення.

Н.Максимова [7] вказує на економічне підкріплення процесу деградації суспільної свідомості, коли люди з вищою освітою отримують меншу винагороду за свою працю, аніж люди з нижчою кваліфікацією.

До соціальних чинників девіацій у поведінці особистості слід віднести також культ насильства, що ствердився в сучасному мистецтві, лібералізацію статевої моралі. Особливу роль у цьому контексті відіграють засоби масової комунікації, що демонструють широкий потік фільмів, пісень й т.п. зі сценами насильства та аморальної поведінки, негативно впливаючи на духовний світ особистості. Згідно з теорією соціального научіння А.Бандури [11], через це створюються моделі девіантної поведінки, які є своєрідним зразком для копіювання такої поведінки широкими верствами населення.

Необхідно також зважати на несприятливу екологічну ситуацію. Адже, як показують результати наукових досліджень, екологічні чинники здатні провокувати агресивну поведінку, позначатися на генетичному коді, спричинюючи, зокрема, спадкову (генетичну обтяженість) щодо адиктивної поведінки, погіршення стану фізичного і психічного здоров'я, збільшення кількості осіб, схильних до депресії, нав'язливих страхів тощо.

До соціально-психологічних чинників девіантної поведінки належать особливості взаємодії особистості з сім'єю і, зокрема, досвід спілкування з батьками в дитинстві.

Сім'я фактично є суспільством у мініатюрі, з якого вибудовується вся соціальна взаємодія. Вона є першою сполучною ланкою між людиною і суспільством, що здійснює передачу від покоління до покоління генетичного коду, певних соціальних цінностей, що на суб'єктивному рівні виступають як ціннісні орієнтації членів сім'ї. Безперервність і тривалість, постійний контакт людей різної статі, віку, життєвого досвіду призводять до інтеріоризації дітьми норм і зразків поведінки, насамперед – батьків, і тільки потім інших людей поза сім'єю. Емоційний характер зв'язків між членами сім'ї на основі любові і симпатії створює сприятливу основу для спрацьовування таких неусвідомлюваних дитиною соціально-психологічних механізмів впливу, як наслідування, навіювання, психічне зараження тощо; при цьому забарвленість емоційних контактів впливає на формування почуття задоволення (незадоволення) собою і навколишнім світом. При цьому Я-концепція і самооцінка, що навіюються дитині, можуть бути як позитивними, коли дитині навіюється, що вона є гарною, доброю, розумною та ін., так і негативними, коли дитині навіюється, що вона погана, зла, нерозумна тощо. У результаті дитина або погоджується з точкою зору батьків, або, найчастіше, агресивно виступає проти неї.

Батьки можуть впливати на формування Я-концепції дитини також шляхом стимулювання певних видів поведінки. Це відбувається, наприклад, у результаті орієнтації дитини на реалізацію певних цілей і планів, досягнення тих чи інших стандартів. Якщо програма життєдіяльності особистості відповідає її реальним психофізіологічним і психологічним можливостям, схильностям та інтересам, то створена ситуація успіху сприяє формуванню позитивної Я-концепції, підвищенню самоповаги. А якщо ні, то невдача призводить до втрати самоповаги, непевності, тривожності тощо.

Почуття провини у дитини викликають батьки, які не заохочують самостійність або надмірно карають її.

Таким чином, сім'я, особливості взаємодії батьків із дитиною багато в чому забезпечують (чи не забезпечують) успіхи дитини на подальших етапах її соціалізації, а відтак вони мають бути в колі пильної уваги і досліджень педагога-вихователя.

У роботі вчителя з батьками варто зосередити увагу на двох парах ознак, які є важливими для розвитку дитини і визначають поведінку батьків:

- прийняття (тепло, любов) – неприйняття (ворожість), що задають емоційний тон стосунків;
- терпимість (самостійність, воля) – стримування (контроль), що визначають переважний у сім'ї тип контролю і дисципліни.

Вздовж осі прийняття-неприйняття в першому випадку основними засобами виховання є увага і заохочення. Батьки орієнтовані насамперед на виділення позитивних якостей дитини, радіють спілкуванню з нею, сприймають такою, якою вона є.

У другому випадку батьки не приймають своїх дітей (виділяють, насамперед, негативні риси), не одержують задоволення від спілкування з ними, часом висловлюючи ворожість, основними засобами виховання є суворість і покарання.

У численних дослідженнях доведена перевага першого підходу. Дитина, позбавлена батьківської любові, має менше можливостей для досягнення високої самоповаги, створення стійкої, позитивної Я-концепції, побудови теплих стосунків з іншими людьми.

Вивчення особистості людей, схильних до девіантної поведінки, свідчить про те, що ця схильність набагато частіше виявляється саме в тих, кому в дитинстві бракувало батьківської уваги й тепла. Недоброзичливість чи неухважність, гірше того, жорстоке поводження батьків, викликає неусвідомлену взаємну ворожість у дітей, що спрямовується на оточуючих (наприклад, агресивні дії не тільки проти батьків, але й проти сторонніх людей) чи всередину, де вона виявляється в почутті провини, тривоги, низькій самоповазі, аутоагресії тощо.

Вздовж осі терпимість-стримування в першому випадку вплив батьків відбувається через похвалу, пояснення дитині наслідків її дій, обґрунтованість батьківських вимог. Тактика стримування припускає використання батьківської влади через наказ, насильство, фізичне покарання, контроль над бажаннями дитини.

У цілому сукупність батьківських настановлень, батьківського емоційного ставлення до дитини, сприйняття дитини батьками і відповідних способів поводження з нею складаються у стиль виховання.

На думку сучасних науковців, які досліджують проблеми сімейного виховання, девіантної поведінки, особливо несприятливими для розвитку особистості є концентрація батьків на дитині, потурання її капризам і слабкостям, іноді на шкоду іншим дітям чи членам сім'ї; недостатність опіки і контролю за поведінкою, недостатність або відсутність уваги, душевного тепла, турботи про фізичний і духовний розвиток підлітка, невключеність у його життя; поєднання загостреної уваги про підлітка з великою кількістю обмежень і заборон, що веде до нерішучості, несамостійності дитини чи до яскраво вираженої реакції емансипації; підвищена

моральна відповідальність (покладання відповідальності на дитину за життя і благополуччя близьких без врахування віку і реальних можливостей дитини, задля великих досягнень її у житті на тлі ігнорування дитячих потреб та інтересів; неприйняття індивідуальних особливостей дитини у поєднанні з жорстким контролем, регламентацією всього життя дитини, нав'язуванням їй єдиного правильного (з погляду батьків) типу поведінки).

Найшкідливішим для дитини є неузгодженість і суперечливість настановлень батьків на виховання, оскільки постійна непередбачуваність батьківських реакцій позбавляє дитину відчуття стабільності навколишнього світу, породжуючи її підвищену тривожність. Нездатність батьків виробити сприятливу для розвитку дитини виховну позицію може призвести до серйозних порушень у стосунках із дітьми та до проявів жорстокості стосовно них.

У психолого-педагогічній літературі розрізняють такі види жорстокості щодо дітей:

- фізичне насильство, що включає всі форми травм дітей, отримані через цілеспрямовані дії батьків, фізичне покарання;
- сексуальне насильство як залучення функціонально незрілих дітей і підлітків до сексуальних дій або спостереження за ними без їхньої згоди;
- емоційне чи психічне насильство, що може виявитися як у формі негативної уваги (погрози, постійна критика, лайка тощо), так і у формі повної неповаги до дитини;
- байдужість до дитини, зневажання її інтересів і потреб – не тільки духовних, а й матеріальних (одяг, їжа, медикаменти) тощо.

Як наслідок, у дитини формуються переважно негативні якості: агресія, жорстокість, безцільність буття, бажання неусвідомленої помсти чи, навпаки, загострене прагнення пошуку психологічного захисту, опіки з боку інших людей.

Варто врахувати, що перенесення особистісних проблем і проблем у стосунках з іншими членами сім'ї здійснюється батьками головним чином підсвідомо, найчастіше з глибоким переконанням, що саме так дитині роблять добро. Проте в результаті неадекватне батьківське ставлення викликає деформацію особистості дитини, ускладнює можливості її самореалізації, актуалізуючи девіантні вчинки.

Серед сімей, що можуть зумовити негативні девіації в поведінці дитини, виокремлюють: виховально слабкі сім'ї, в яких через різні причини (слабке здоров'я, завантаженість роботою, невисокий рівень психолого-педагогічної компетентності тощо) батьки втратили контроль над дітьми; виховально слабкі з постійною конфліктною чи агресивно негативною атмосферою, маргінальні, з алкогольною або сексуальною деморалізацією, сім'ї правопорушників; злочинні сім'ї; психічно обтяжені тощо.

У таких сім'ях ризик девіантної поведінки зростає не тільки через недостатній контроль, бездоглядність дітей, а насамперед, через те, що поведінка дорослих членів сім'ї сприймається як нормальна, є зразком для дитини.

Разом із тим у науковій літературі зауважується на відсутності однозначного зв'язку між стилем сімейного виховання і девіантною поведінкою особистості в майбутньому. Не менш важливого значення набувають інші чинники, серед яких – наявність угруповань однолітків із негативною спрямованістю, перебування в яких полегшує здійснення девіантних дій, якщо особистість внутрішньо до них готова; забезпечує психологічну підтримку і заохочення за участь у таких діях тощо.

Для вчителя важливо усвідомлювати педагогічні чинники девіантної поведінки. Виникнення соціально-педагогічної занедбаності, важковиховуваності, що спричинюють шкільну і, загалом, соціальну дезадаптацію, девіантну поведінку особистості часто детермінуються недоліками сімейного і шкільного виховання.

Слід зазначити, що система освіти має певний „девіантний” потенціал, зокрема через традиційне патерналістське ставлення вчителів до учнів, умови праці, що спричинюють професійне „вигорання” і професійні деформації особистості педагогів та ін.

Необхідність інтенсифікації процесу навчання відповідно до запитів сьогодення веде до зростання кількості учнів, які не можуть опанувати шкільну програму, втрачають інтерес до навчання, замінюючи навчальну діяльність асоціальною або антигромадською активністю. У багатьох таких дітей формуються навички, властиві соціальному паразитизму: байдкування, ледарство, втеча з дому, бродяжництво тощо.

Важливою педагогічною проблемою також залишається пошук ефективних шляхів взаємодії між вчителем та учнями з різними дефектами, які загалом не дають підстав для переведення до допоміжної школи.

Для оцінки педагогічних чинників розвитку особистості дитини Р.Овчарова [9] пропонує використовувати такі параметри:

- характер виховання (орієнтоване на дитину, стабільне, з позитивним впливом; нестійке, нестабільне, суперечливе; байдуже до дитини, нестабільне, з дезорганізуючим впливом; вороже, з негативним впливом на дитину тощо);

- характер освітньої роботи з дітьми (особистісно орієнтована, розвивальна; репродуктивно-адаптивна, малоефективна; інформаційно-репродуктивна, неефективна тощо).

Зрозуміло, що ці чинники позначаються на розвитку дитини не безпосередньо, а заломлюючись через її внутрішню позицію (взаємодію, відносну незалежність, опірність; протидію, гіпернезалежність, негативізм, впертість; бездіяльність, гіперзалежність, нестійкість, конформізм тощо).

Великого значення набуває ставлення педагога до дитини з девіантною поведінкою, яке може бути таких типів:

- ставлення стійко-позитивного типу (рівне, тепле ставлення, турбота, прагнення допомогти);

- ставлення нестійкого типу (ситуативність поведінки педагога залежно від настрою, вчинків учня, загальної емоційно-позитивної спрямованості);

- ставлення стійко-негативного типу (відкрито вороже ставлення, необ'єктивність оцінки, упередженість, зосередження уваги лише на негативних вчинках, ігнорування позитивних якостей дитини);

- байдуже ставлення (незацікавленість причинами неуспішності дитини, її особистістю, орієнтація на спілкування лише на офіційному, рольовому рівні).

Особливо несприйнятливим для розвитку особистості є поєднання ворожого ставлення вихователів до дитини, авторитарного характеру навчання і виховання а також пасивної або такої, що протидіє, позиції дитини [5].

Аналізуючи індивідуально-психологічні чинники неконструктивної позиції особистості, сучасні науковці девіантну поведінку трактують як засіб досягнення значущої для особистості мети; як засіб психологічної розрядки, заміщення заблокованої потреби або ж як самоціль; як засіб задоволення потреби в самореалізації і самоствердженні, компенсації почуття неповноцінності тощо.

Також акцентують увагу на тривожності особистості, коли агресивна поведінка виступає психологічним механізмом захисту.

Причиною девіантної поведінки досить часто є негативне ставлення особистості до самої себе, низький рівень домагань, деформовані моральні позиції та орієнтації, негативна спрямованість почуттів, переживань, недосконалість механізмів емоційної саморегуляції, конформність, некритичність до думки референтних осіб тощо.

Н.Максимова [7] серед індивідуально-психологічних чинників девіантної поведінки виокремлює спадкову (генетичну) обтяженість, коли, зокрема, в батьків, схильних до адиктивної поведінки, народжуються діти з відсутністю опору до психоактивних речовин через порушення функціонування гормональних та інших механізмів, що відповідають за нормальний обмін речовин.

Висновки... Безперечно, в межах однієї публікації неможливо розкрити всі чинники виникнення відхилень у поведінці особистості, а тому нами зосереджено увагу на сутності окремих із них, зокрема, соціальних, соціально-психологічних, педагогічних та індивідуально-психологічних. Перспектива подальших досліджень окресленої проблеми полягає у розробці, теоретичному обґрунтуванні та експериментальній перевірці ефективності соціальних, педагогічних, психологічних впливів із метою профілактики та виправлення девіацій у поведінці школярів молодшого, середнього та старшого шкільного віку.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Амонашвили Ш.А. Психологические основы педагогики сотрудничества: Книга для учителя. – К., 1991. – 111 с.
2. Андреев Н.А., Тараканов Ю.В. Асоциальное поведение несовершеннолетних: Монография / Под ред. А.В.Горожанина. – Самара: Изд-во Самарского юрид. ин-та Минюста России, 2001. – 154 с.
3. Бондарчук О.І. Психологія девіантної поведінки: Курс лекцій. – К.: МАУП, 2006. – 88 с.
4. Змановская О.В. Девиантология (Психология отклоняющегося поведения): Учеб. пособие для студ. высш. учеб. заведений. – М.: Изд. центр „Академия”, 2003. – 228 с.
5. Козубовська І.В., Товканець Г.В. Особливості професійно-педагогічного спілкування з важковиховуваними дітьми молодшого шкільного віку. – Ужгород: УжДУ, 1999. – 92 с.
6. Лукашевич М.П., Туленков М.В. Спеціальні та галузеві соціологічні теорії: Навч. посіб. – К.: МАУП, 2004.
7. Максимова Н.Ю. Психологія адиктивної поведінки: Навч. посіб. – К.: ВПУ „Київський університет”, 2002. – 308 с.
8. Міщик Л.І., Білоусова З.Г. Соціально-психологічні та педагогічні проблеми дезадаптації дітей та підлітків. – Запоріжжя: ЗДУ, 2003. – 108 с.
9. Овчарова Р.Р. Практическая психология в начальной школе. – М.: ТЦ „Сфера”, 1998. – 240 с.
10. Смелзер Н. Социология. – М.: Феникс, 1998. – 688 с.
11. Хьелл Л., Зиглер Д. Теории личности. – СПб.: Питер Ком, 1998. – 608 с.

12. Церква, сім'я і школа у розв'язанні проблем виховання підростаючого покоління // Матеріали науково-практичної конференції. – Кам'янець-Подільський, 2007. – С. 7-179.

Анотація

Л.Г.Дубина

Содержание, виды и чинники девиантного поведения личности

В статье автором на основе изучения научной литературы раскрыта сущность девиантного поведения личности, выяснены признаки, виды и этапы развития девиаций, а также выделены факторы и причины возникновения девиантного поведения. Проанализирована роль семьи в плане успешной социализации и искоренения девиаций в поведении детей.

Ключевые слова: девиантное поведение, девиации, педагогическое взаимодействие, личность.

Summary

L.H.Dubyna

The content, types and factors of the deviant behaviour of a personality

On the bases of study of scientific literature the author of the article reveals the essence of the personality's deviant behaviour; clarifies the types and periods of development of deviations and singles out factors and reasons of origin of the deviant behaviour. The role of a family in successful socialization and removal of deviations in the child's behaviour is analysed.

Key words: deviant behaviour, deviations, pedagogical interaction, personality.

Дата надходження статті до редакції

„20” грудня 2006р.

УДК 376.54 (045)

М.Б.ЄВТУХ,

доктор педагогічних наук, професор

(м.Київ),

І.С.ВОЛОЩУК,

доктор педагогічних наук

(м.Київ),

М.І.СУПРУНЕНКО,

здобувач Інституту педагогіки АПН України

(м.Київ)

ОСВІТНЬО-ПОЛІТИЧНІ ВІХИ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАННЯ ОБДАРОВАНИХ ШКОЛЯРІВ

У статті авторами розглядається проблема організації навчання обдарованих школярів. На основі аналізу значної кількості закордонної науково-педагогічної літератури з означеної проблеми авторами зроблені певні узагальнення та подані методичні рекомендації щодо організації навчання обдарованих учнів.

Ключові слова: обдаровані учні, прискорене навчання, AP-програма, IB-програма.

Постановка проблеми в загальному вигляді... Перед загальноосвітньою школою стоїть завдання навчати кожну дитину, яка переступила її поріг. Більшість навчальних закладів задовільно справляються з поставленим перед ними завданням, проте знання і уміння, які вони дають, за широтою і глибиною, як правило, не відповідають потребам і можливостям обдарованих дітей. Обдаровані індивіди – це ті, хто володіє чи здатний розвинути до належного рівня інтелектуальні здібності, одержимість у розв'язуванні проблем та творчість і застосовує їх у будь-якій потенційно цінній сфері людської діяльності. Такі діти завдяки своїм унікальним психічним характеристикам потребують організації навчання, що спонукає до виборювання знань [1]. Практика свідчить, що діти, які демонструють чи мають здатність розвинути взаємодію між цими трьома кластерами, для реалізації чи розвитку зазначених компонентів вимагають широкої різноманітності навчальних послуг, що не забезпечуються звичайними навчальними програмами.

Формулювання цілей статті... Метою даної статті є аналіз особливостей та підходів до навчання обдарованих школярів.

Аналіз досліджень і публікацій та виклад основного матеріалу... Головною вимогою щодо організації навчального процесу є забезпечення інтенсивної інтелектуальної діяльності учнів. Фелдхузен (Feldhusen) та ін. [2] показали, що, якщо навчальне завдання відповідає готовності учня його виконати, то знання й уміння, одержані в результаті його виконання, ефективніше запам'ятовуються і використовуються у подібних навчальних ситуаціях. Якщо учні залучаються